

GLOBÁLIS

trendfigyelő

2007. november

Készült a Magyar Gazdaságfejlesztési Intézetben

mgfi

Matolcsy György

Szerkesztés, Közgazdaság, „Lapszél”

Böszörményi-Nagy Gergely

Globális trendek, EU-trendek, Műhely

Harci Marianna

Végszerkesztés

TARTALOM

GLOBÁLIS TRENDEK	2
Érvek a „haláladó” mellett	2
Változások a gyógyszeriparban	3
Egészségügy: a jó kérdést kell feltenni!	5
Fordulóponton a világgazdaság	6
Új kihívás az alapfokú iskoláknak	8
Toyota: a világ nem elég.....	9
Olvasás a hidegháborúban?.....	10
A dollár kész az összeomlásra?.....	11
Amerika megkeveredve.....	12
A vad határok királyai.....	13
Az olajmezők lecsapolása	14
Trójai sárkányok.....	15
Emelkedő tornyok, zuhanó zöldhasú	16
Egészségesnek maradni	17
Tanulás és egyenlőtlenség.....	18
Kémkedő repülőgép.....	20
EU-TRENDEK	22
Európai gazdaság: fertőzésveszély!	22
Európa a világ főszabályozója	23
Sarkozy szakít a múlttal?	25
Cseppben a tenger	27
Az optimizmusról	27
Brit bevándorlásügyi dilemmák	29
Balti blues.....	30
Közgazdaság.....	32
Sokkterápia	32
Az ellenzék megnyerése	33
Intelligens rajzok.....	34
MŰHELY.....	36
Isten nevében	36
Új vallásháborúk.....	38
Áthidalni a megosztottságot.....	40

GLOBALIS TRENDFIGYELŐ

Motto: *Gondolkodjunk magyar fejjel globálisan, és cselekedjünk magyar szívvvel itthon és a nagyvilágban!*

Új szellemi vállalkozást bocsátunk közre: a globális gazdasági folyamatok trendelemzését.

Miért? Két jó okunk is van rá.

Először is: egyszerűn szükségünk van arra, nekünk magyaroknak, hogy kiigazodjunk a világban. Nyitottnak hisszük a magyar világot, de valójában zártabb, mint gondoljuk. Tetemes és lényeges tudás, adat, tény és információ marad ki a magyar cégek, kormányok, vállalkozók és munkavállalók gondolkodásából. Azt hisszük, hogy közhely, már nem is igaz: de igen, a tudás még inkább, sőt egyre inkább hatalom. A tudás erő, a tudás erőssé tesz, tapasztalttá, felkészít arra, hogy a globális, európai és magyar kérdésekre jó válaszokat adjunk.

De mi a másik ok?

Ez is egyszerű. A globális gazdaság megoldotta, hogy szervezeten kapjon friss és fontos tudást. Kitűnő gazdasági lapokat szerkesztenek, amelyek gyűjtik, elemzik és publikálják a globális gazdaság működését leíró tényeket: a globális tudást. Ezek közül is kiemelkedik a brit „The Economist”, amely a globális gazdaság valószínűleg legjobb és legnagyobb befolyással rendelkező üzleti lapja. A másik ok tehát egyszerűen az, hogy van olyan okos és bő forrás, amelyből mi magyarok meríthetünk.

Miért fűzünk a lap elemzéseéhez sajátosan magyar nézőpontból „Lapszél” megjegyzéseket? Mert van sajátosan magyar nézőpont, ahogy volt, kellene lenni, és lesz is újból magyar gazdasági modell. Kevésbé vitatni, sokszor inkább magyar szempontból megérteni – ez a „Lapszél” feladata.

A közölt hírek és elemzések döntően a The Economist című lapban jelentek meg, a statisztikai adatbázis a globális elemző műhelyek tanulmányaira, számításaira és felméréseire alapozódnak.

Tisztelt Olvasó,

Jó olvasást és gondolkodást!

GLOBÁLIS TRENDEK

Érvek a „haláladó” mellett

The case for death duties

The Economist, Oct 27th 2007

Az elhalálozott polgárok után maradó ingóságok adóztatása olyan téma, melyet a politikusok inkább kerülni szoktak. Annak ellenére is, hogy Amerikában már hosszú ideje civil kampányok folynak a szövetségi „haláladó” megszüntetése érdekében. Nagy-Britanniában az új sebességbe kapcsoló konzervatívok David Cameron vezetésével szintén jó pontokat szereztek a választók körében, amikor nemrég az amerikaihoz hasonló brit adónem (örökségadó) eltörlésére tettek javaslatot. Pedig a „haláladó” és társai nem valamiféle kapitalista torzszülöttek: az Egyesült Államokban 1916-ban, a sziget-országban pedig 1694-ben(!) hozták a mai szabályozás elődjéről rendelkező törvényt. Mindkét országban az ingatlanok mindössze 1-2%-át érintik ezen adóterhek.

Napjainkban, amikor már nem csupán a szuper-gazdagok számára okoznak fejtörést például az ingatlanokra kivetett adók, az örökösödési adók csökkentése vagy eltörlése könnyen népszerűvé teheti a

politikusokat. Ám a jó - vagy épp sikeres - politika nem jelent jó és sikeres gazdaságpolitikát.

Egy-egy adónem indokoltságát három oldalról vizsgálhatjuk: mennyire ösztönző, mennyire igazságos, és mennyire átlátható. Az ingatlanadók általában jól teljesítenek az első két kategóriában – és rosszul a harmadikban. Nehezen vitatható, hogy minden tőkére kivetett adó gyakorlatilag „lebeszéli” a tőketulajdonosokat a vagyonfelhalmozásról, ám az örökölt vagyon adóztatása még mindig a jobb opciók közé tartozik. Sőt, ahogy a kaliforniai Berkeley Egyetem közgazdásza, Alan Auerbach felhívja a figyelmet: az adóteher nélküli örökség a kedvez-ményezettet inkább a munkáról, a saját vagyon megtermeléséről „beszéli le”. Az örökösödési adók igazságossága sem lehet kérdéses. A szabad piacgazdaságok szemé-lyes sikerre, biztos anyagi háttér megteremtésére adhatnak lehetősé- get, ám ezen eredmények átvándor-lását is

ellenőrizni kell. Erre (is) jók a „haláladó”.

Tény azonban, hogy a világ-szerte rendkívül bonyolult örökösödési adórendszerek - pl. az örökölt ingatlanokra kivetett adók is - olyan

bonyolultak, hogy egymaguk-ban eltartanák az egész adótanács-adói iparágat. A jó gazdaság-politikai cél nem az örökösödési adók eltörlése, sokkal inkább megújítása, egyszerűsítése lehet.

Lapszél: a fejlett gazdaságok lényegében minden közgazdasági területe alapos átrendezésre szorul annak következtében, hogy Ázsia visszaveszi globális vezető szerepét. De van még egy ok: a Föld, az élő környezet és a természeti erőforrások emberi tevékenység általi terhelése. Az adórendszer egyes elemeit így nem csupán a jelzett három tükörben, hanem a két új tükörben, tehát „Ázsia” és a „Föld” tükrében is érdemes elemezni. Ebben az új tükörben értelmetlen a „haláladó”, mert a meglévő ingatlan már nem terheli a természetet új építéssel, míg az ázsiai verseny szempontjából szintén értelmetlen a kivetése, mert ez nem ösztönöz a K+F, az innováció és tudás gyarapítására, ami Európa és az USA egyetlen lehetősége a globális versenyben való helytállásra. Nekünk azonban van még egy okunk, hogy ne szeressük az ingatlanok bármilyen formában való megadóztatását: ez gyengíti a családot és a gyermekvállalási kedvet, akadályozza tehát a szükséges magyar népesedési fordulat elindítását.

Változások a gyógyszeriparban

Beyond the pill

The Economist, Oct 27th 2007

A világ egyik legjövedelmezőbb iparágának, a gyógyszerágazatnak a szereplői új üzleti modellek után kutatnak. De miért aggódnak a világ leghatalmasabb cégei, amikor a gyógyszerfogyasztás világszerte növekszik? A világcégek jövőjét több tényező is veszélyezteti. Egyrészt a gyógyszer szabadalmak védelmével kapcsolatos problémák. A közismert, ám drága készítmények olcsó változatainak előállítása, terjesztésére, sorra jönnek létre a kisebb gyógyszerészeti vállalkozások

világszerte. Ráadásul a következő években rengeteg régi szabadalom is lejár majd: a receptek, bevezetett és ismert márkák teljesen védtelenné válnak a másolatokkal szemben. Csak a Pfizer gyógyszergyár egyetlen készítménye, a Lipitor szabadalmának lejárta várhatóan 13 Mrd dolláros bevételkiesést hoz majd a cégnek 2010-ben.

A gyógyszeripar fő menekülési útvonala az innováció lehet, mint korábban mindig történelme során. Azonban e területen is komoly

fejlődésre lesz szükség: bár tavaly Amerikában 64 Mrd dollárt fordítottak új készítmények kifejlesztésére, mindössze 13 új termék került a piacra. S bár a gyógyszer-fogyasztás az Egyesült Államokban a legmagasabb, az amerikai politikusok – köztük több esélyes demokrata elnökjelölt is – az EU-hoz hasonló gyógyszerár korlátozási rendszert javasolnak bevezetni, ami lehetetlenné teheti a fogyasztás tízévenkénti megduplázását – ahogy az eleddig történt. Valamiféle új üzleti modell

- beleértve a gyártást, a terjesztést és a promóciót is – megkerülhetetlennek látszik a világcégek számára.

A küszöbön álló változás egyik jele, hogy az amerikai vállalatok megtették első lépéseiket a gyártás kiszervezése

Lapszél: itt lenne a nagy lehetőség a magyar gyógyszeripar új cégei számára, de ehhez az EU források egy részének célzott, gyógyszeripari gazdaságfejlesztésre való felhasználásra lenne szükség.

felé. Az outsourcing eddig nem volt divat az ágazatban: a cégek féltek tőle, hogy a távoli országokba telepített gyártás minőségi problémákat eredményezhet, ráadásul illetéktelen kezekbe kerülhetnek drága ipari titkok is. A brit AstraZeneca nemrég mégis bejelentette, hogy költséghatékonysági szempontok alapján részlegesen Ázsiába telepíti gyártósorait. Ez azonban nem elég: a cégeknek kutatás-fejlesztési tevékenységüket is dinamizálni kell, az innováció hatékonyságának növelése érdekében. Az AstraZeneca e téren is megtette az első lépéseket: kisebb biotechnológiai kutatócégeket vásárolt fel Amerikában, hogy új tudást és kapacitást vonjon be fejlesztéseibe.

Egészségügy: a jó kérdést kell feltenni!

The right question

The Economist, Oct 20th 2007

Költség vagy lefedettség? A 2008-as republikánus elnök-aspiráns John McCain ismert egyenes beszédéről, még akkor is, ha azzal adott esetben önmagát hozza nehéz helyzetbe, legyen szó az iraki háborúról, bevándorlási kérdésekről, vagy a szabad piac árnyoldalairól. Most az egészség-ügyet vette célkeresztjébe: az ellátórendszer költségei Ameriká-ban elviselhetetlenül magasak, és nem lehet más cél, mint minél előbb és minél drasztikusabb mértékben letörni azokat. Ahogy McCain iowai kampány rendezvényén rávilágított: a General Motors, mint óriásfoglalkoztató, ma többet fordít alkalmazottainak egészség-ügyi ellátására, mint fémfeldolgo-zásra; a cég által gyártott minden egyes gépkocsi árában 1500 dollárt tesznek ki a vállalat biztosítási költségei.

Az amerikai elnökválasztás jelöltjeinek mindegyike prioritás-ként kezeli az egészségügy kérdé-sét. Ám míg a demokrata jelöltek inkább a polgárok biztosítási lefe-dettségét, a biztosítottak körének növelését tartják elsődlegesnek, a republikánusok alapvetően a költségeket csökkentenék. Természetesen mindkét megközelítés

mellett szólnak érvek. Amerikában ma 47 millió polgárnak nincs semmiféle egészségbiztosítása. Közben egy 4 fős család számára évi közel 12.000 dollárba kerül a biztosítás. A demokrata jelöltek törvényi garanciákkal és állami segélyekkel érnék el, hogy a szegényebb rétegek is biztosításhoz jussanak.

Ám az ellátás árszínvonala a lefedettségénél is fontosabb kérdés-nek tűnik. Az elmúlt négy évtized-ben az amerikai egészségügyi rendszer költségei nagyobb ütem-ben nőttek, mint a nemzetgazdaság - átlagban évi 2,5%-kal -. A mai amerikai GDP-nek mintegy 16%-át teszi ki kizárólag ez az egy ellátórendszer – ez magasabb, mint bármely más iparosodott ország esetében. *Peter Orszagh*, a Kongresszus költségvetési hivatalá-nak igazgatója szerint ez az arány 2050-re 20%-ra emelkedhet. Márpedig az amerikai vállalatok versenyképessége többek között éppen azért forog veszélyben, mert a munkáltatóknak folyamatosan egyre többet kell költeniük alkalmazottaik biztosítására. Nem véletlen, hogy az egészségügyi ellá-tást biztosító cégek aránya

drámaian esik: a 2000-es 69 %-ról mára 60 %-ra apadt az Egyesült Államokban.

Azon polgárok számára, akik munkáltatójuk révén nem, hanem csupán saját kontóra rendelkeznek biztosítással, az éves béremeléseket bőven elviszik az egészségügyi ellátás növekvő költségei. McCain egyik új javaslata, hogy szövetségi

szabályozással egységesítsék a különböző kezelések árszínvonalát. Ma még hatalmas különbségek lehetnek a különböző államokban ugyanazért a kezelésért elkért összegekben. A republikánus szenátor egyúttal kezdeményezi, hogy a biztosítókat ne tartásuk földrajzi keretek között: szolgáltatásaikat kínálhassák államhatárokon átívelő rendszerben is.

Lapszél: minden amerikai egészségügyi példa azt mutatja, hogy a világ egyik legkevésbé hatékony rendszere működik Amerikában, miközben a magyar kormány által kidolgozott több biztosítós modell egyik példája éppen Amerika. A 21. század egyik alapvető trendje azonban az lesz, hogy egyre nőnek az egészségügyi kiadások, tehát egészen új megközelítésekre lesz szükség, így a megelőzés, génelemzés, életmód és más elemek kaphatnak majd új hangsúlyt a biztosításban.

Fordulóponton a világgazdaság

The turning point

The Economist, Sept 22th 2007

A kérdés egyszerű: jelenti-e a legutóbbi hitelpiaci válság a globális gazdaság stabil növekedésének végét? Végülis, ha a gazdaság egy gyermekmese lenne, a kitartóan növekvő béreket, emelkedő élet-színvonalat akkor is mindig követné egy-egy ciklikus, erős visszaesés csökkenő foglalkoztatással és fogyasztással, piaci visszaeséssel.

Ebben az egyszerű gazdasági dramaturgiában senki sem olyan jó, mint az Egyesült Államok. Az elmúlt húsz évben Amerika stabil növekedéssel és alacsony inflációval

büszkélkedhetett, ami végül nem meglepő módon vezetett a bevételeket túlszárnyaló költekezéshez, és végül a mai óriásdeficit kialakulásához. A történelem korábbi korszakaihoz és más államok hasonló tapasztalataihoz képest mára annyi változott, hogy a világ legnagyobb gazdasága sokkal könnyebben viseli el saját válságait, és ez igaz a tőle nagyban függő világgazdaságra is.

A válságok az 1980-as évek óta ritkábbak, rövidebbek és felszíne-sebber is lettek, és nem csak Amerikában: ugyanez elmondható

Nagy-Britannia, Németország, Spanyolország, vagy Ausztrália esetében is. A szkeptikus értekezés szerint persze nem a nagy nemzetgazdaságok lettek erősebbek, mindössze arról van szó, hogy az igazán jelentős válságok az 1970-es évek eleji olajárrobbanás óta elkerültek ezeket az országokat. Csakhogy ez nem igaz. Az 1990-es évek kezdete óta a Nyugat átvészelte az ázsiai pénzügyi válságot, Oroszország államcsődjét, az internetes (dotcom) piac robbanását és összeomlását, 2001. szeptember 11-ét, az olajár újbóli éles növekedését, az iraki és az afganisztáni háborút.

Igen, az 1970-es évek valóban mély válságot hoztak magukkal, akkor azonban a mainál barátságosabb gazdasági szabályozás és rugalmatlanabb munkaerő-piac működött a fejlett országokban is. És ez itt a lényeg: a fejlett gazdaságok ma sokkal jobban viselik a ciklikusan ismétlődő sokkokat, mert sokkal rugalmasabbak, mint bármikor korábban. Ehhez számos tényező

hozzájárul, a globalizációtól kezdve a kiszervezett gyártási kapacitásokig. A közgazdasági irodalom bőségesen értekezik arról, hogy az elmúlt három évtizedben a pénzügyi stratégiai gondolkodás, az előrelátó monetáris politika és az okos tőkeozgatás, logisztika is dinamikus fejlődésen ment keresztül.

Ugyanakkor az ezredforduló éveinek új stabilitása elbizakodottá teheti a gazdasági szereplőket. A piacba vetett sokszor túlzott bizalomból ered, hogy a fogyasztók ma már jövedelmük sokszorosának megfelelő hitelállományt vállalnak, vagy például számos fejlett országban egyszerűen túlforrósodik az ingatlanpiac. Így lehetséges, hogy a hatalmas hitelfelvételek egyszerre okai és következményei is napjaink mini-válságainak. Pedig a kockázatokról – különösen az energia-függőség növekedése és az öregedő társadalmak korában – sohasem volna szabad elfeledkeznünk.

Lapszél: mintha a kockázatok, és a válság elkerülését lehetővé tevő erők egyszerre nőnének. Minél nagyobb, összetettebb és integráltabb a globális gazdaság, annál nagyobb a nagy válság kockázata, persze az elkerülés eszközei is egyre erősebbek. Mégis, érik az új nagy válság; hiába beszélünk csak mini-válságokról, mert nagyságrendileg több a pénz a pénzpiacokon, mint a reálgazdaság pénzügyi szükséglete, miközben óriási ütemű a természeti erőforrások drágulása: a kérdés valójában nem az, hogy lesz-e még egyszer nagy válság, hanem az, hogy mikor?

Új kihívás az alapfokú iskoláknak

The great experiment

The Economist, Nov 10th 2007

A világ egyik legnagyobb városának alapfokú oktatási intézményei új kihívásokkal néznek szembe: minőségi eredményeket kell felmutatniuk, hogy állják a sarat a növekvő versenyben. Az elemi iskoláktól ma már nem csupán a középiskolára való felkészítést, de a távolabbi, egyetemi ambíciók kialakítását is elvárják a nagyobb tradícióval rendelkező intézmények esetében.

A magasabb elvárásoknak új modellel is igyekszik megfelelni egy-egy bátrabb iskola. Ezek az intézmények évente megméretik magukat az állami anyanyelvi teszteken, és amennyiben a diákok magas százaléka nem ér el jó eredményt, személyi felelősséget állapítanak meg a vezetőtanárok között. Mivel pedig a felmérések eredményei nyilvánosak, a rosszul szereplő iskolák következképpen kevesebb hozzájuk jelentkező kisdíakkal számolhatnak. Michael Bloomberg, New York polgár-mestere a jelenleg 60 iskolát tömörítő „minőségellenőrzési programba” hamarosan be kívánja vonni a

metropolisz összes alap-fokú intézményét. A cél a színvonal általános emelése mellett, hogy világos minőségi kategóriákba oszthassák a ma még átláthatatlan szolgáltatást nyújtó iskolákat. Ezzel együtt jár, hogy a tartósan kimagasló teljesítményt nyújtó intézmények plusz költségvetési támogatást kapnának az államtól; másrészt a huzamosabb ideig színvonalon alul produkáló iskolákat 4 év sikertelenség után bezár-nák.

A jól teljesítő alapfokú iskolák támogatása egyébként nem csak a politikai vezetők, de neves jótékonykodók számára is egyre vonzóbb terület. Így szállt be a New York-i iskolák támogatásába Bill Gates Microsoft-vezér és több ismert nagybefektető is. És az eredmény? A legutóbbi felmérések szerint New York iskolái az ország leggyorsabban fejlődő oktatási intézményeinek számítanak. A kisdíjak többsége - 50-65%-a - jó eredménnyel teszi le a matematikai és nyelvi vizsgákat: a teljesítménykülönbség a különböző népcsoportok, a többségi és a kisebbségi társadalom képviselői között is csökken.

Lapszél: korábban az terjedt el a világban néhány év, esetleg évtized késéssel, ami Kaliforniában újdonság volt. Most változott a helyzet, New York lett az úttörő: megfékezte a bűnözést, 1992 óta republikánus polgármestere van, közösségi programok élesztik újjá a várost, és most a kisiskoláknál is erősítik a versenyt. Figyeljünk New York-ra!

Toyota: a világ nem elég

A wobble ont he road to the top
The Economist, Nov 10th 2007

Bár a japán Toyota rendkívül közel jár hozzá, hogy a világ legnagyobb autógyártójává váljon, a gigásznál is akadnak problémák. A cég például máig nem tudta elérni, hogy a fogyasztók társadal-milag érzékeny, emberarcú vállalata-taként tekintsenek rá – egy gátlás-talan, csakis a növekedést hajhá-szó óriás helyett. Közismert tény, hogy a nagy cégek szociális felelősségvállalása manapság egyre nagyobb szerepet kap, és a tudatos fogyasztók számára igenis fontos, hogy kitől vásárolnak. Ehhez pedig kevés, ha a Toyota 9,34 millió idén gyártott gépjárművével lekörözi a General Motors 9,29 milliós teljesítményét.

Egy másik jelentős probléma, hogy az elmúlt években véghezvitt növekedéssel együtt járt a minőségi problémák sokasodása is. A leggyártott darabszám bővülésével párhuzamosan, soha nem hívtak még vissza annyi Toyota autót, mint a 2006-os évben. Márpedig a gyártónak van miből

veszíteni: világszerte a legmegbízhatóbb minőségű autómódelleket kötik a márkanévhez. A Toyota másik problémája ennél előbbre mutató: a környezetvédelem és az e cél melletti kiállás hitelessége. A vállalatot sokan és joggal azo-nosítják az egykor forradalmi újítást jelentő Prius hibrid-technológiájával. A cég azonban nem következetes, hiszen a tulajdonában álló egyéb márkák – mint a Lexus – modelljei a legkevésbé sem veszik figyelembe a zöld szempontokat. A kritikusok tehát alapos okkal vádolják hiteltelen politikával a gyártót. Márpedig az autós szaklapokon keresztül a fogyasztókhöz is hamar eljutnak a negatív szakvélemé-nyek.

Úgy tűnik, az innovációra nem jut elég pénz. A Toyota amerikai terjeszkedése, az új gyárak nyitása és a leggyártott autók mennyiségé-nek növelése a mérnöki és minőségi fejlesztésektől szívja el a forrásokat. A megoldás evidencia: szigorítani kell a

készülő járművek minőségellenőrzését, még a gyártási folyamat során. Az új rendszert már be is vezették - egyelőre csak Japánban, a brit és amerikai gyártósorok még hátra vannak -, azonban a változás rendkívül drága: hiába, ha egyszerre akarunk növekedést és javulást, az sok pénzbe kerül. A Toyota japán Globális Gyártási Központjában közel 10.000 alkalmazottat képeznek tovább, hogy a világ minden táján jobb minőséget garantáljanak a gyártósorok mellett.

Lapszél: ezek azonban a siker és nem a kudarc problémái. A Toyota ma is példakép lehet a világ autógyárai számára, és inkább az a kérdés, hogyan képes ilyen hosszú időn át fenntartani a kitűnő teljesítményt. A cikk nem ezt elemzi, pedig ez lenne igazán érdekes.

Olvasás a hidegháborúban?

A thaw in the cold war
The Economist, Sep 20th 2007

Amit idén nyáron láttunk, az egy pénzügyi hidegháború volt az Egyesült Államokban. A bankok nem voltak hajlandóak kölcsönözni egymásnak. A bankközi kamatok 30-40 %-ot zuhantak. Ilyen helyzetben a nemzeti bankok szerepe felértékelődik: a pénzkibocsátásról szóló döntések, a gyorssegélyek nyújtása döntő jelentőségű lehet a kereskedelmi bankok számára. A központi bankok körében újszerű, hogy nagyobb összegű

Természetesen sok újonnan felvett, magas képzettségű mérnökre is szükség van – ez további jelentős kiadás.

Különös, de a Toyota épp azon a két területen néz szembe sorsdöntő kihívásokkal, amelyek az elmúlt években sikerének kulcsát jelentették: a fizikai minőség és a környezettudatos technológia területén. Ha a cég a vállalati növekedést előbbre sorolja ezeknél, presztízsét és megbízhatóságát egyszerre kockáztatja.

kölcsönöket folyósítsanak a bankszférának – mint azt tette az Angol Nemzeti Bank (Bank of England), amikor szeptember 29-én 10 Mrd fontot tett elérhetővé, három hónapos időtávra a pénzügyi intézetek számára. Olyasféle bátorság ez, amit pár hónappal korábban még Mervyn King, a bank elnöke „morálisan veszélyesnek” nevezett. Idén ősszel az amerikai FED és az Európai Központi Bank is hasonló intézkedésekre szánta

el magát – nem túlzás tehát paradigmavál-tásról beszélnünk a központi bankok körében. A kérdés

már csak az: meddig nem szégyenlősek a világ vezető pénzügyintézetei, hogy efféle segélypolitikát vegyenek igénybe?

Lapszél: a világ jegybankjai helyesen jártak el, amikor beavatkoztak a pénzpiac egy kis részének válságába, mert a pénzpiac egészét fenyegeti válság. A tőzsdei infláció, a túl sok befektetésre váró pénz, a globális pénzügyi rendszer gyors strukturális eltolódása az arab országok és Ázsia felé, mind belső szerkezeti feszültséget gerjesztenek: a jegybankok minden kis válságot elfojtanak, nehogy a kis rengésből nagy legyen.

A dollár kész az összeomlásra?

Ready for a rout?

The Economist, Nov 10th 2007

Nehéz lenne tagadni, hogy gyorsul a dollár mélyrepülése. Kiváló bizonyíték volt erre, amikor november 7-én, másodvonalbeli kínai hivatalnokok egy bejelentésé-nek következményeként azonnal zuhanásba kezdett. Az ázsiai óriás politikai vezetői közül kiszivárgott az is: Peking diverzifikálni szeretné valutatartalékait, és csökkenteni a függést olyan „gyenge pénzeztől, mint a dollár”. Az euróval szembeni 1,47 dolláros átváltási arány szintén negatív rekordnak számít, csak úgy, mint a 6 legerősebb nemzetközi valuta átlag-árfolyamával szemben elkönnyvelt értékcsökkenés.

A gyenge amerikai valuta, a 100 dolláros hordónkénti olajár veszé-lye, a tengerentúli ingatlanpiacról érkező rossz hírek és egy-egy meghatározó

nagyvállalat - mint a General Motors - csalódást keltő eredményei élénk vitatémát adnak a Wall Street pénzügyi szakembereinek. November 7-én a Dow Jones ipari indexe 2,6 %-kal csökkent, és még az éppen Washingtonban tartózkodó Nicolas Sarkozy sem felejtette el felhívni vendéglátói figyelmét: „valamit tenni kell”. Pedig egy nagyszabású dollár-válság nem mai veszély: kockázata régóta jelen van a világgazdaság fő kihívásai között. Ha a külföldi befektetők lemondanak a dollárról, a piacok össze-omlanak és az amerikai központi bank (FED) kamatláb-csökkentési lehetőségei is beszűkülnek. Még magasabb olaj- és élelmiszerár jöhet.

Egyelőre a dollár bukása még távoli, inkább valószínűtlen utópia. A FED az elmúlt két hónapban 0,75 %-kal csökkenteni tudta a rövidtávú kamatlábakat is, és a testület következő ülésén, decem-ber 11-én újabb kamatcsökkentést várnak. A fejlődő országok valuta-tartalékaiban az elmúlt években valóban csökken a dollár

aránya, de csak minimális mértékben. A nemzeti bankok nem mutatnak törekvést arra, hogy radikálisan átrendezzék portfólióikat. A gyenge dollár a fejlődő országok stabil növekedésével együtt kiugró amerikai exporteredményeket is lehetővé tesz, ez pedig hozzájárul a költségvetés belső egyensúlyának helyreállításához is.

Lapszél: az USA gazdasága valóban leértékelődik a globális versenyben, de ma a dollár már alulértékelt, tehát vissza kell erősödnie. A dollár mindig is képes volt nagy hullámzásokra, ezért nem szokatlan az, ami ma történik.

Amerika megkeveredve

A blended people

The Economist, Nov 10th 2007

A következő évtizedekben az amerikai kultúrát leginkább meghatározó hatást a mexikóiak jelentik majd. A mexikóiak 2001 óta a második legnépesebb etnikai csoport az Egyesült Államokban: az afro-amerikaiak ekkortól csupán a harmadikok. A civilizációk össze-csapásáról alkotott elméletéről ismertté vált politika tudós, Samuel Huntington 2004-es „Kik vagyunk?” című kötetében aggodal-mának ad hangot, mely szerint a mexikóiak tömeges megjelenése felülírja majd az angolszász-protestáns tradíciókat. Pedig a déli szomszédból már az 1840-es évekbeli amerikai-mexikói háború

óta folyamatosan érkeznek a jövevények.

A mexikóiak teljes társadalmi asszimilációját csaknem lehetetlené teszi, hogy e bevándorlók erős kapcsolatban maradnak hazájukkal. Nem veszik át a nyelvet: többségük a nagy amerikai metropoliszok külvárosában letelepedve, továbbra is spanyolul beszél. Az anyanyelv öntudatos megőrzése az angolajkú Ameriká-ban tökéletesen új dolog. Hasonló-képp az is, hogy a németekkel, olaszokkal vagy feketékkel ellentét-ben a mexikói bevándorlás sohasem csökkent vagy állt meg az Egyesült Államok történetében: ez a tendencia mindig jelen volt, sőt egyre

erőteljesebben. Gondoljunk csak bele: már az 1920-as években is napi 1000 mexikói érkezett a Juárez-i határátkelőhöz. Ami azóta változott: az illegális bevándorlók aránya, ez ma magasabb részt tesz ki az összes határátlépő közül, mint valaha.

Lapszél: ez része az amerikai kontinensen belüli globalizációnak, amikor a tőke északról dél felé, az emberek pedig délről északra áramlanak. Aligha változik meg gyökeresen az amerikai civilizáció, éppen fordítva, a hispánok veszik át az első puritánok sok vonását. Ráadásul van egy alapvető közös vonás az eredeti angolszász és a hispán értékrend között: a vallás erős szerepe. A kulturális sokszínűség alatt, a nyelvi többség mögött a vallási értékrend ereje kapcsolja össze az angolszász és a hispán közösségeket, még akkor is, ha előbbi protestáns, utóbbi katolikus vallású is.

A vad határok királyai

Kings of the wild frontier
The Economist, Nov 1st 2007

Mindenkinek, aki emlékszik az elmúlt 25 év nagy gazdasági válságaira, igazán viccesnek tűnhet, ahogy most sok helyütt ismét a fejlődő piacokat nevezik a legmegbízhatóbb, kockázatmentes befektetési célpontoknak. Természetesen igaz, hogy a legutóbbi, augusztusi globális visszaesés mögött Amerika, a világ legnagyobb és legfejlettebb gazdasága állt. Márpedig ha a fejlett piacokon probléma adódik, a befektetők – a közvetett következményektől tartva – először a fejlődő országokból menekítik ki pénzüket. A biztonság tehát az eddigi tapasztalatok alapján meglehetősen kétségesnek tűnhet.

Az etnikai ellentétek kockázata egyébként nem feltétlenül a fehérek és a spanyolajkúak között húzódik: sok városban ennél jelentősebb a feketék és a mexikóiak közötti folytonos villongás.

Am a fejlődő piacok is változnak. Az 1990-es években még túlságosan függtek az adott ország hiányát finanszírozó külföldi befektetőktől – ma azonban sokuk már többletnek örülhet a folyó fizetési-mérleget tekintve. A nemzeti valuták helyzete is módosult: míg az 1990-es években a nagyarányú elértéktelenedéstől rettegetek a piacok, ma a fejlődő országok pénzeinek dollárral szembeni szokatlan erősödése a téma. Hasonló dinamikát mutatnak a tőzsdék is: bár legtöbbször a kínai részvénytőzsde megduplázódásáról hallunk, de az elmúlt években csaknem 40 %-kal bővült a lengyel, a brazil, az indiai és a pakisztáni piac forgalma is. Sőt, a

Meryll Lynch egyik elemzője, Michael Hartnett immár „fejlődő fejlődő piacokról” beszél: olyan országok, mint Botswana, Kazahsztán új lehetőségeket, afféle „határpiaco-kat” - frontier markets – jelenthetnek a befektetők számára. A fejlődő piacokon ma nagyobb az elérhető profit, mint a fejlett gazdaságokban való befektetéseknél.

Az elemzők egyre többet beszélnek a fejlődő piacok szétválásáról –

decoupling -, melynek során az ázsiai gazdaságok megteremtik az önfenntartás feltételeit, ezáltal véget ér az amerikai szuper-hatalomtól való függésük időszaka. Ez az elmélet még tesztelésre vár – ahhoz pedig egy valóban teljes körű amerikai válságra lenne szükség. Azonban az Egyesült Államok nyári, másodlagos hitelpiaci válsága máris kisebb hatást váltott ki az ázsiai országokban, mint bármely korábbi visszaesés.

Lapszél: az újabb nagy globális barokk korban valóban a világ legkisebb szegletében is beindul a gyors fejlődés. A korszak gyorsasága miatt a korábbi pozíciók is gyorsan átalakulnak, ez is barokk jelenség. Ázsia valóban a nyitás-záródás hullámain lovagol, de ez kezdetektől, tehát a japán ipari csodától kezdve így volt. Japán egyszerre nyílt meg és záródott be a világ számára, ezt ismétli ma Kína és India is.

Az olajmezők lecsapolása

Sweating the sands
The Economist, Nov 1st 2007

Az észak-amerikai kontinensen, Kanadában és az Egyesült Államokban is növelik az olajkitermelésért a kormánynak fizetendő osztalék mértékét. A kanadai Alberta tartomány 2010-ig 20 %-kal emeli majd a koncesszióval járó díjat. A tendencia mögött az húzódik meg, hogy a szénhidrogén-kinccsel rendelkező államok egy része úgy látja: nem profitálnak megfelelő mértékben az olajár drámai növekedéséből. Az olajcégek természetesen erőteljes lobbitevékenységet folytatnak, hogy

maradjon a jelenlegi rendszer. Néhány évvel ezelőtt számos vállalat összefogott, hogy elérjék: az érintett országok állapodjanak meg egységes osztalékszintben. Ma már nem reménykednek ilyesmiben, hiszen a kormányok előtt is egyértelművé vált, hogy a gyorsan mozgó olajár mellett nem előnyös számukra az osztalék rugalmatlan meghatározása. Hiszen nem mindegy, hogy 28 dolláros vagy 100 dolláros hordónkénti ár mellett, mennyit fizettetnek be a kitermelő vállalatokkal. Az osztalékszintet

Albertában mostan-tól épp ezért olyan ütemben kívánják emelni, ahogy az olaj világpiaci ára nő - jelenleg a kitermelt olaj árának 55 %-át teszi ki -. Nem véletlen, hogy az Albertá-ban aktív olajkitermelő cégek részvényeinek ára – a kormány bejelentését követően – érzékelhetően csökkenni kezdett.

Az albertai konzervatívok jól járnak a magas olajárral. A szénhidrogének

Lapszél: és nálunk?

Trójai sárkányok

Trojan dragons

The Economist, Nov 1st 2007

A kínai vállalatok manapság új eszközökkel próbálkoznak külföldi felvásárlásaik során. A külföldi befektetések új stratégiájának kiváló példája volt, amikor a Kínai Kereskedelmi Bank (ICBC) október 1-jén bejelentette a dél-afrikai Standard Bank 20 %-ának felvásárlását. A módszerről a sakk juthat eszünkbe: a kínai cégek hosszú távú stratégiába illesztik minden lépésüket.

Először is, a kínai felvásárlások fő célpontjai egészen mostanáig a fejlődő piacok olaj- és gáztár-saságai, valamint manufaktúrák voltak. Amikor egy-egy ambiciózus vállalkozás a fejlett országok pia-caira merészkedett, annak óriási visszhangja volt:

kitermelését végző vállalatok szigorú „megadóztatása” népszerű politikai üzenet is: több pénzt hoz az államnak, és bizonyítja az ország érdekének elsőbbségét a multinacionális cégekkel szemben.

emlékezhetünk rá, amikor a Lenovo megvásárolta az amerikai IBM személyi számítógép-üzletágát. Most azon-ban már nem csupán elszigetelt esetekről beszélhetünk. A pekingi kormány egyre inkább ösztönzi a kínai vállalatokat, hogy techno-lógiai transzfert, nyersanyag-exportot és tudást is hozó külföldi cégeket vásároljanak fel. Szeptem-berben a kínai adminisztráció létrehozta a Kínai Beruházási Szervezetet (CIC), mely közel 200 Mrd dollárt költhet el a külföldön terjeszkedő vállalkozások támoga-tására.

Mindez azt is jelenti, hogy egy-egy cégvásárlásnál már nem a többségi tulajdonrész az elsődleges – sokkal

fontosabb, hogy minél több kínai érdekeltség legyen. A magántulajdonú China Minsheng bank szeptemberben vásárolta meg az amerikai UCBH bank 9 %-át, miközben a Kínai Fejlesztési Bank a brit Barclays pénzintézet 3,1 %-át szerezte meg. A befolyás – még ha

korlátozott is –, elsősorban pedig az üzleti, technológiai tudás-hoz való hozzájárulás sokkal fontosabb a teljes ellenőrzésnél. Nem mellékes az sem, hogy a kevésbé látványos terjeszkedés politikailag is kevésbé kényes megoldás.

Lapszél: ismert a fényképezőgéppel nagy utazásokra induló japán turisták esete, most ezt ismétli meg, kissé módosított formában Kína. A kínaiak központi tervezés alapján nem fényképezőgéppel, hanem pénzzel járnak a világban, de a cél ugyanaz: a világ felfedezése, a kis mozaikok otthoni összerakása, ennek alapján új stratégiák készítése.

Emelkedő tornyok, zuhanó zöldhasú

Soaring buildings, sliding dollar
The Economist, Nov 1st 2007

A televízióból, képes magazinok-ból mindannyian jól ismerhetjük Dubai, az Egyesült Arab Emirá-tusok dinamikus növekvő üzleti központjának látképét: tengerpart és befejezésre váró felhőkarcolók mindenütt. A kormány legfőbb célja sem más, mint hogy fenn-tartsa a jelenlegi növekedési szintet. Ám a siker egyik fontos összetevőjével manapság problémák akadnak. Az új világot építő kétkezi munkások ugyanis, miután hosszabb ideig a munkakörülmények javítása érdekében sztrájkoltak, most bérszínvonalukkal elégedetlenek.

Az ok egyszerű: a dollár. Dubai legtöbb - szigorúan ellenőrzött – építőmunkásának egy vagy több-éves,

rögzített kondíciókat tartalmazó szerződése van valamelyik munkaközvetítővel. Az Emirá-tusok növekvő ütemű inflációjával párhuzamosan így fizetésük stagnál, és egyre nehezebb a megélhetés. A pénzromlás hivatalosan 8-10 %, a valóságban ennél is magasabb lehet, köszönhetően a kielégítetlen ingatlankeresletnek. Az ország dollárhoz rögzített valutája, és az egyszerű munkákat ellátó tömegek elégedetlensége egyre nagyobb számban motiválja őket arra, hogy az országot elhagyva stabil valutával rendelkező államban – mint például Indiában – keressék kenyerüket. A munkaerő-hiány ennek eredményeként már odáig fokozódott, hogy az

egyébként rendkívül szigorú szabályozást feloldva, az Emirátu-sok kormánya amnesztiát ajánlott fel az önként jelentkező illegális munkavállalóknak.

Természetesen ez nem lehet végleges megoldás. A kormánynak továbbra is fontos, hogy ellenőrzése alatt tartsa a külföldi munka-vállalókat, éppen ezért elutasította azt a

Lapszél: mindenkinek van saját problémája, de úgy tűnik, hogy a munkaerő - így, vagy úgy - mindenhol probléma. Véget ért ugyanis a tőke kora, ma már valóban az ember a szűk keresztmetszet, nem a tőke, pénz, állóeszközök.

Egészségesnek maradni

To avoid the big C, stay small
The Economist, Nov 1st 2007

Egyre gyakrabban kerülnek nyilvánosságra közvetett bizonyítékok arról, hogy a rákbetegség kialakulása összefüggésben van azzal, milyen életvitelt folytatunk. Az étkezés, fizikai aktivitás komoly kockázatokat tartogathat, ahogyan ellenkező esetben meg is védhet bennünket. A már eddig is ismert rizikófaktorok jelentősége természetesen ezzel nem csökken. Továbbra is a dohányzás felelős például a rákos megbetegedések közel harmadáért. Ám a rossz minőségű élelmiszerek fogyasztása és a testi passzivitás további egyharmadért okolható, a harmadik harmadhoz az egyéb kiváltó okokat, a genetikai

közelmúltbéli kezdeményezést, mely szerint egy alacsonyan képzett külföldi munkás időkorlát nélkül tartózkodhatott volna az országban. Dubai nem szeretné, ha a külföldiek „túlságosan elkényel-mesednének”, sokkal inkább üdvösnek tartja, ha a cégek folyamatosan képzik az újabbnál újabb munkaerőt.

hajlamot, a Nap ultraviola-sugárzását és más ismert forrásokat sorolhatjuk.

A Rákkutató Világalap (WCRF) hat éve kutatja a rák okait, hiszen máig nem teljes a kép. A számtalan tudományos eredmény között akadnak egyszerű, megfontolandó tanácsok is. Az ember például, akkor teheti a legtöbbet a rák elkerüléséért, ha szinten tartja testtömeg indexét (BMI), mely a kilogrammban mért súly elosztását jelenti méterben mért magasságának négyzetével. Egy felnőtt ember egészséges BMI-je 18, 5 és 24,9 közötti érték. Önmagában ez sem garantálja a megbetegedés elkerülését, de segít, és különösen hatékony

lehet akkor, ha minimalizáljuk a zsír fogyasztását étrendünkben.

Amerikai kutatók olyan, a rák kialakulásához hozzájáruló veszélyekre is felhívják a figyelmet, amiket eddig – bár ismertünk – nem kötöttünk ehhez a betegséghez. Az élelmiszerek mesterséges, kémiai összetevői, vagy a bennünket körülvevő szilárd alapanyagok szennyezettsége, mint például sok ház tetőburkolásának azbeszt-tartalma is komoly rizikófaktort jelent. A mindennapok világa tehát a rákbetegség terén rengeteg veszélyt hordoz, melyek csak kiegészítik a genetikai hajlamot és az életkorral járó kockázatot.

A betegség megelőzésére vagy időbeli felismerésére a szakértők szerint már nem feltétlenül elegendők a hagyományos rákszűrések. Személyre szabott, mély vizsgálatra van szükség, ilyen például a Megelőzés Tájékoztató (Prevention-Compass) rendszer, melyet egy amszterdami kutatóintézet fejlesztett ki. A nem-hagyományos

vizsgálat során a páciensnek részletekbe menő kérdésekre kell válaszolnia életviteléről, ezt egészíti ki egy sor fizikai teszt. Végeredményként nem egy-egy pozitív vagy negatív adat, hanem egy tudásbázis jön létre, amely sokkal több forrás alapján vizsgálja a rák kialakulásának kockázatát adott személy esetében.

Az új módszer sem olcsó, a megelőzés általánosságban mégis nagyságrendekkel többbe kerül, mint a rákos betegek kezelése. Csak az Egyesült Államokban évi 100 Mrd dollárt fordítanak már kialakult szövődmények gyógyítására. Hollandiában, ahol az új megoldás született, már ki is próbálták az emberek fogadtatását: négy cég elsőként vetette alá dolgozóit ingyen a vizsgálatnak, és közel 50 %-uk az eredmények tudatában változtatott életvitelén. Most a következő cél, hogy a módszert az alacsonyabb jövedelmű társadalmi csoportok számára is elérhetővé tegyék.

Lapszél: igen, ez lenne a valódi egészségügyi reform. Teljesen mindegy, hogy milyen intézményrendszerben és finanszírozásban, de az életmódra koncentrálnak megelőzési programoknak kellene átvenniük a szerepet.

Tanulás és egyenlőtlenség

Learning and inequality
The Economist, Nov 1st 2007

Jó hír: világszinten csökken a szakadék a férfiak és nők iskolázottságának aránya között. Évszázadokon át meghatározó jelenség volt, hogy a szegényebb országokban a nők a gyermek-nevelés és a háztartás mellett nem tudtak tanulni, ezzel pedig lehetetlenné vált társadalmi egyenlőségük is. Manapság azonban változik a világ nemi egyensúlya, és a Világbank 2007-es növekedési indikátorokat számba vevő tanulmánya szerint van mit ünnepel-nünk.

2004-ben a középiskolába járó lányok száma meghaladta a fiúkét a világ országainak közel felében. 1991 óta ötödével nőtt azoknak az országoknak a száma, ahol az oktatásban csökken a nemek aránya közötti különbség. Egyetemi szinten csak erősödött a korábban már ismert trend: több lány, mint fiú tanul a felsőoktatásban a világ 83 országában. És a trend most már nem csupán a fejlett orszá-gokra igaz: fenti tendenciák rajzolódnak ki például Mongóli-ában vagy Guyanában is. A világon, nők és férfiak között csökken az általános műveltségi szakadék.

2006-ban a 15-25 év közötti nők átlagos műveltségi szintje már meghaladta a hasonló korú férfiakét 54 országban. Mindenhol, ahol felmérés készült, a fiatalok körében kisebb a

különbség, mint az idősebb generációk esetében. A fejlett országokban a lányok régóta jobban teljesítenek a fiúknál, de most ehhez néhány fejlődő ország is csatlakozott. Hasonló a helyzet a foglalkoztatás területén is, legalábbis a fizetett állásban lévő nők számát vizsgálva - az egyenlő bérek elve még mindig egy másik történet -.

2005-ben még a nők 58 %-a kapott pénzt a munkájáért a világon, a férfiak 84 %-os arányával szemben. Ez még mindig hatalmas különbség, azonban 122 országban már zárulni látszik az olló. És minő meglepetés: a leggyorsabb felzárkózást mutató országok a Közel-Keleten talál-hatók: Irán, Szíria, Líbia, Jordánia vagy Tunézia. Mindezek a válto-zások kihathatnak a család szere-pére, ezen keresztül a társadalom egészére is. A magasabban képzett nők hozzájárulhatnak egy ország gazdasági teljesítőképességének javításához, ahogy India esetében ezt már ma is látjuk. A nők tanulása a családok átlagos méretét csökkenti, ezzel hozzájárul a világ népességbővülésének további lassulásához, a lakosság számának stabilitásához is.

Lapszél: a 21. század két legnagyobb társadalmi forradalma Ázsia és a nők felemelkedése. A kettő ráadásul egymást is erősíti Kínában, Iránban és egy sor más országban. Ez azonban természetes, mert ha a tőkével szemben az ember kerül a gazdaság középpontjába, akkor ki is gondolná ép ésszel, hogy az ember csak férfi lehet?

Kémkedő repülőgép

A fly's a spy

The Economist, Nov 1st 2007

Egy kék szúnyog, evezett szárnyakkal és nagy, fekete szemekkel - különleges repülőgép-tanulmányt mutatott be nemrég az Onera, Franciaország hivatalos repüléstudományi központja. Az intézet REMENTA néven programot folytat a miniatűr repülőgépek kifejlesztéséről, de a világ számos más pontján is végeznek kísérleteket a rovarokra inkább hasonlító parányi gépekkel kapcsolatban. Bár a hasonló fejlesztések eleinte csak a hadseregeket érdekelték, ma már közszolgálati és civil szerepük lehetőségéről is beszélnek. A rendőrség, a határőrség vagy a régészet egyaránt tudná használni a rajban repülő és a földet megfigyelni képes gépeket. A cél nem csak a hatékonyság, de az olcsóság is: ma még egy kisebb helikopter alkalmazása is óránként 1.000 dollárba kerül. A robotrajok működtetése – a várakozások szerint – ennek töredékét teheti majd ki.

A jövő apró robotrepülőinek előfutárát az amerikai hadsereg Predator néven már ma is alkalmazza Irakban és Afganisztánban – igaz, ez a harci célokra szabott szerkezet még nagyon drága, darabonként 8 millió dollárba is kerülhet. A technológiai kutatóközpontoknak folyamatos az a törekvése, hogy olcsóbb és még hatékonyabb, személyzetet nem igénylő gépeket fejlesszenek ki.

A lehetőségekkel persze sokasodnak a kihívások is. Az első a biztonság: bár ezekben az apró szerkezetekben nem ül pilóta, baleseteik, lezuhanásaik így is veszélyeztethetnek emberéleteket, főként ha civil, nem megfelelő felkészültségű kezekbe kerülnek. Egy másik kétség a személyiségi jogokkal függ össze: a kis kamerákat hordozó robotrepülő-gépek rugalmasabban, gyorsabban és részletesebben figyelhetik meg az embert, mint bármely ipari kamera. Behatolhatnak a privát szféra olyan tereibe is, ahova ellenőrnék, fotósna eddig lehetetlen

volt bejutnia. „Új korszakba léptünk, és közelről figyeljük a magánszemélyek és a magántulajdon intézményeire leselkedő kockázatokat” – fogalmazott

Nicholas Sabatini, az Amerikai Repülőgépipari Hivatal (FAA) repülésbiztonsági szakértője.

Lapszél: minden nagyobb lesz, és minden kisebb lesz, ez az új barokk kor jellemzője. A korábbi barokknál is így volt, mert az egyre nagyobb barokk templomok és épületek, hadseregek és vállalatok legkisebb részletei is egyre kidolgozottabbak lettek.

EU-TRENDEK

Európai gazdaság: fertőzésveszély!

A risk of infection

The Economist, Sep 20th 2007

Képes-e menedzselni az európai gazdaság az amerikai gyengélkedés keltette zavarokat? Az olaj világ-piaci árának 80 dollár/hordó fölé emelkedése, az euró szokatlanul erős helyzete a dollárral szemben, valamint a másodlagos amerikai hitelpiacok válsága mind-mind „felhők az öreg kontinens gazdaságának egén” – fogalmazott szeptemberben Michael Glos, Németország gazdasági minisztere. Márpedig, ha egy ilyen helyzetben Európa legnagyobb gazdasága félni kezd, a többieknek gyaníthatóan még több okuk van erre.

Nem feledkezhetünk meg róla, hogy Európa legnagyobb bank-jainak euró-milliárdjai fekszenek amerikai befektetésekben, nem elhanyagolható arányban épp a másodlagos hitelpiacokon. Az ezeket érintő kockázatok egy válság esetén végessé teszik az Unió, az euró-övezet tagországainak reagáló képességét is. Különösen veszélyes következményekkel járhat, ha az amerikai ingatlanpiac mélyrepülése

áttérjed az európaira: ez a szektor nálunk is az általános növekedés egyik alapvető forrása. Ez persze egész különböző mértékben érintheti az európai országokat: Spanyolországban például, ahol az ingatlanpiac a GDP 18 %-át is kiteszi - és az arány növekszik -, akár komoly visszaeséshez is vezethetne, Írország is nagyon hasonló helyzetben találná magát. De nem csak az ingatlanpiacnak fokozottan kitett gazdaságok érintettek: Franciaországban az üzleti beruházások estek vissza érzékelhető mértékben az amerikai hírek hatására, Olaszországban a bankok hitelezési hajlandóságában volt tapasztalható változás.

Egy amerikai válság esetén Európa mégis inkább esőtől, mint sem vihartól tarthat: a katasztró-fától megvédheti a végre növekedést mutató foglalkoztatottság, a kontinens lassan bővülő, bár stabil, 3 % körüli átlagos növekedése, egyes vezető uniós tagállam, mint Franciaország strukturális reformjai és az egyre több országban foganatosított

adó-csökkentő politika. Összességében Európában stabilnak mutatkozik az üzleti bizalom, ez pedig jót tesz a

tengerentúli válság iránti immunitásnak is.

Lapszél: egyetértünk, Európa igazi előnye a stabilitás, a nagy kilengések hiánya. Európa azért képes erre, mert tanult a múlttól, nem kívánja megismételni a múlt nagy „kilengéseit”. Európa nem gyors, nem fiatalos, nem csillog, nem vezet, ritkán győz – de stabil, és ez adhatja erejét.

Európa a világ főszabályozója

Brussels rules OK

The Economist, Sep 20th 2007

A piac és a fogyasztók győzelme – így értékelte közelmúltbéli döntését az Európai Bizottság, amelyben versenytársainak terrori-zálása miatt elmarasztalta a Microsoft óriáscéget. Az eset azonban elsősorban tendenciáját tekintve jelentős: Európa átvette Amerika helyét a világ legaktívabb szabályozója, a legtöbb versenyügyi sztenderdet bevezető közigazgatás terén. Az Atlanti-óceán két partja között komoly filozófiai különbség rejlik: Amerikában a szabályozás inkább a piacra hagyja az ítélkezést, minden termék tiszta lappal lép a fogyasztók elé, és csak indokolt esetben kerül szankció-nálásra vagy tiltásra. Európa megelőző taktikát alkalmaz: környezetvédelmi és egészségügyi irányelvek sorát lépteti életbe, ami erőteljes szűrést eredményez már eleve a piacra jutó termékek között. Néhány eurokrata

egyenesen az amerikai alkotmány „mindent szabad, ami nem tilos”, és a napóleoni „minden tiltott, amit az állam nem engedélyez” elvei közötti különbségekkel magyarázza a mai eltéréseket.

Az önállósuló, szigorodó európai szabályozás nem könnyíti meg a globális vállalatok dolgát: egészen eltérő piacra lépési, értékesítési stratégiát kell követniük a kontinensen, ami persze többre is kerül számukra. Ami pedig a legújabb fejlemény: egyre több ország kezdi követni az európai szabályozási filozófiát, a fejlődő világban és mostmár - ahogy sokan jó ideje sejtették - Amerikában is. A General Motors elnöke egyenesen „cunamiról” beszél a termékek piaci engedélyezésének szigorítása kapcsán. Peter Mandelson EU-s kereskedelmi biztos kijelentette: „az európai

szabályok és sztenderdek exportja a világ más országaiba a közösség erejének és befolyásának új mércéje”. Ez még annak ellenére is igaz lehet,

hogy az EU nem tudatosan vált a világ főszabályozójává: példájának köve-tése meglepő, ám örömteli fejleményt jelent.

Lapszél: Európa nem csupán a stabilitás szigete, de az igazságosság mércéje is. E kettőn nyugodhat szabályozási szerepe is.

Sarkozy szakít a múlttal?

A rupture with the past?
The Economist, Sep 20th 2007

Tizenkét évvel ezelőtt, amikor egy ambiciózus francia miniszter-elnök elhatározta, hogy felszámolja a közalkalmazottaknak járó privilégiumok rendszerét, 2 millió ember özönlött az utcára tiltakozásul. A tüntetők eredménnyel jártak: Alan Juppé és kormánya 18 hónapon belül megbukott. De mi lesz most, amikor Nicolas Sarkozy újra megpróbálja? Az új köztársasági elnök szeptember 18-án a társa-dalombiztosítás teljes átalakítását jelentette be, a „speciális rezsimek” végleges eltörlésével.

Franciaországban mintegy 1,6 millió embert – aktív és nyugdíjas közalkalmazottakat – érintenek a „speciális rezsimek” kedvezményei, évi mintegy 5 Mrd euró értékben. A második világháború előtti időszak-ra visszanyúló rendszerben eredetileg a veszélyesebb munkákat, a vasúttal, metróval, elektromos-sággal vagy épp gázzal dolgozó állami alkalmazottakat

kívánták kompenzálni. A nyugdíjkorhatár a közsférában 60 év, egyes szak-máknál – mint a mozdonyvezető – 50 év is lehet. Sarkozy jelszava most az „egyenlőség”. Fair viszo-nyokat kíván teremteni a privilegi-zált közalkalmazottak és a többi közalkalmazott között: véget vetni a kivételezett szakmák kedvezménye-inek. Az elnök érvelése szerint a rendszer finanszírozhatatlan, más-részt nem ösztönzi a termékeny munkát. Sarkozy persze tudja, hogy az egyenlőtlenség felszámolása nem elég. Cél a rideg munkáltatói szabályozás lazítása, a vagyon szigorúbb törvényi felügye-lete és az egészségbiztosítási rendszer átvilágítása is.

Bár a „speciális rezsimekhez” 12 év óta most nyúlnak hozzá először, a szakszervezeti és egyéb tiltako-zások ezúttal nem ígérkeznek annyira félelmetesnek, mint 1995-ben. Először is azért nem, mert Sarkozy egyértelmű

mandátumot kapott a választóktól, hogy megújítási programot hajtson végre – terveit már a kampányban világosan a nyilvánosság tudtára hozta. Még nagyobb erőt ad az elnöknek, hogy hivatalba lépése óta is tart népszerűsége. A radikális átalakítások programját a közvélemény-kutatások szerint a franciák többsége - mintegy 75%-uk - támogatja. A sztrájkok tehát

nem tarthatnak számot széleskörű társadalmi bázisra. Azon túl, az utóbbi két évtizedben a francia szakszervezetek is vesztek mozgósító erejükből. Ennek ellenére, Sarkozy minden jelentősebb munkavállalói tömörülés vezetőjét vendégül látta hivatalában, hogy személyesen tájékoztassa őket terveiről, és kikérje véleményüket.

Lapszél: ez a francia politikai változás igazi tanulsága a világ, ezen belül különösen Magyarország számára. A radikális változást a franciák 75 % -a támogatja: ez alakul ki ma nálunk is.

Bár Franciaország új elnöke vitán felül igazi frissességet hozott Európa gazdasági folyamataiba, az is egyértelmű, hogy csak rendkívül lassan tud majd előrehaladni terveit megvalósításával. Egyelőre az is nyitott kérdés, Sarkozy meddig hajlandó elmenni az ekkora átalakításokban szükségszerű kompromisszum-kényszerek esetén: csorbulnak-e, és ha igen mennyire, eredeti ambíciói. Például, a felszámolt állami gondoskodásért cserébe milyen új központi feladatköröket kell majd magára vállalnia Franciaországnak. Hogy sikerül-e mégis szakítani a múlttal, a következő hónapokban kiderül.

Cseppben a tenger

On a tear

The Economist, Oct 27th 2007

Minden nemzetnek szüksége van mítoszokra. Évtizedekkel az után, hogy Nagy-Britannia elveszí-tette gyarmatbirodalmát, most maga is saját mítoszá-t keresi. Ebben segítségére lehet a demog-ráfia: a britek egyike azon kevésé fejlődő országnak, ahol növekszik a népesség. A mai 60 milliós népesség 25 éven belül 71 milliósra duzzadhat a Nemzeti Statisztikai Hivatal októberi kimutatása szerint. Ha ez beigazolódik, az a második világháborút követő baby boom óta a legdinamikusabb népességnövekedés lesz az ország történetében. Az egy nőre jutó gyermekek száma statisztikailag 1,84 (2005-ben még 1,74 volt). A születéskor várható élettartam férfiaknál 77,2, nőknél 82,7 év. A tendencia nem véletlen: a korábbi várakozásokkal szemben a bevándorlók száma évi 145.000-t is meghaladva, eléri a 190.000-t.

Lapszél: Britannia és Amerika rokonok, ezért igen sok területen rokon folyamatok játszódnak le a két országban. Anglia etnikai térképe olyan ütemben és irányban alakul át, mint Amerikáé, a brit társadalom integráló ereje is olyan erős, mint a nagy testvére, és a népesség nő. Magyarországon mindent meg kellene tennünk a magasabb gyermekvállalásért, de az egyetlen valóban követhető megoldás a célzott és okos bevándoroltatási politika. A szórványból az anyaországba és az autonóm Székelyföldre kellene hívni a magyar kisebbségeket.

A sors iróniája: Britannia nemcsak a kevés növekvő lélek-számú fejlett ország egyike, de az a hely is, ahol a lakosság többsége – friss közvélemény-kutatások szerint – máris túlsúlyoltnak érzi a hazáját. A gyorsan és a várakozásokat meghaladó mérték-ben növekvő bevándorlás komoly problémákat okoz helyi szinten, az ország több területén egyszerűen képtelenek elhelyezni a jövevények újabb csoportjait. 2050-re a brit lakosságnak immár 30 %-a nem-fehér lehet. A választók számára ma a bevándorlás a leginkább aggasztó téma. A kormányzó Munkáspárt és az ellenzéki Konzervatív Párt is hitet tett amelle-tt, hogy szigorítja a szabályokat. Szükség is lesz a megoldásra: ha a jelenlegi várakozások akár csak félig beigazolód-nak, a probléma még sokáig súlyosbodni fog.

Az optimizmusról

On optimism

The Economist, Oct 13th 2007

Thomas Jefferson egykori meglátása szerint minden politikai elit felosztható optimistákra és pesszimistákra. A tézist már akkor is elsősorban a brit konzervatívokra vonatkoztatta, hiszen a toryk eredendően szkeptikusak minden nagy változással, fejlődési eszmével vagy utópiával kapcsolatban. A konzervatívok egy népszerű megfogalmazás szerint „a múltat részesítik előnyben a jelennel, és a jelent a jövővel szemben”. A baloldal, a Munkáspárt ennek hagyományosan épp az ellentétét testesíti meg: a haladás eszméjét egy jobb társadalom, az állam folytonos javulásának képességéről. Éppen ezért érdekes, ahogy az elmúlt hónapokban megváltozott a brit politikai térkép: a konzervatívok váltak az ország optimistáivá.

„Természetemnél fogva optimista vagyok” – jelentette ki David Cameron, a toryk fiatal vezére a párt blackpool-i kongresszusán. Cameron persze

igyekszik nem csupán saját választási esélyeinek jövőjében kiélni optimizmusát. A konzervatívok új javaslatai, az első otthonukat vásárló fiatalok ingatlanadójának eltörlése, az örökösödési adó vagyonszintjének emelése például fiskális optimizmuson alapulnak, hiszen a kieső bevételek más adóbefizetések növekedéséből való pótlására alapoznak. Az igazi kérdés az, kell-e az optimizmus a választóknak. Míg ugyanis az amerikai polgárok általában a legidillibb, leginkább rózsaszín víziót vázoló jelöltre szavaznak, a britek a sztereotípiák szerint inkább melankolikusak a jövőbeni perspektívákat illetően. Ez Cameron igazi optimizmusa: bízik benne, hogy a sztereotípiák nem igazak, és pozitív programmal is győzni tud a választáson. A kulcs: Cameron optimizmusának a választópolgár áll a középpontjában, míg a baloldal optimizmusának az állam, annak megváltoztatása.

Lapszél: a magyar jobboldal választási dilemmája lesz, hogy optimista vagy pesszimista hangvételt üssön meg a program és a kampány során. Magyarország ma olyan mély gödörben van, hogy már egyiket sem lehet követni: ez lehetne az újabb magyar politikai paradoxon. Optimisták aligha lehetünk az elmúlt 5 év hibás gazdaságpolitikája után, mert ennek árnyéka évtizedekig velünk lesz. De pesszimisták sem lehetünk, mert akkor végleg semmi reményünk sincs a gödörből való kimászásra. Szép kis dilemma!

Brit bevándorlásügyi dilemmák

Undercounted and over here
The Economist, Nov 1st 2007

A bevándorlók ügye trükkös témát jelent a jobboldali pátoknak szerte a fejlett országokban. A bevándorlás emlegetése könnyen eredményezheti a rasszizmus vád-ját, elhallgatása azonban elidege-nítheti a kérdés iránt érdeklődő választókat. A 2005-ös brit törvényhozási kampányban a konzervatívok nem tudták népszerűsége váltani az ügyet, amikor egyik szlogenjüknek ezt válasz-tották: „a bevándorlás korlátozása nem rasszizmus”. A sziget-országban azóta egyik nagy párt sem feszegeti a kérdést. Egészen mostanáig.

David Cameron október végén mondott kongresszusi beszédében ismét elővette a bevándorlók jelentette kihívást. Azt mondta: kormányra kerülése esetén megerősíti a határőrizeti szerveket, az EU jövőben csatlakozó tagjai előtt már most korlátozná a munkaerőpiacot, hasonlóan az EU-n kívüli országokkal szemben. Cameron bátor kiállításához az is legitimációt adott, hogy ma káosz uralkodik a brit bevándorlás kormányzati kontrollja, felmérése terén. A szakminiszter szerint 1997 óta 800.000 emigráns munka-vállaló érkezett Nagy-Britanniába, az adatot

azonban pár nappal később 1,1 millióra korrigálták. Ekkor kapcsolódott be a Nemzeti Statisztikai Hivatal, amely már 1,5 millió személyről beszél az elmúlt 10 évben.

A bevándorlás fontos téma – a brit választópolgárok számára egyre fontosabb. Ezt ma már a Munkáspárt és a Konzervatív Párt is elismeri. A kormányon lévő baloldalnak azonban csínján kell bánnia a kérdéssel, hiszen a bevándorlók érezhetően hozzájárulnak a gazdasági növekedéshez is. Épp ezért a Gordon Brown miniszterelnök vezette Munkáspárt inkább jogi szempontokat mérlegel: 16-ról 18 évre emelték például a bevándorlók brit polgárokkal való házasságkötésének korhatárát.

A konzervatívok ugyanakkor egy egész társadalmi programba ágyazhatják a kérdést, hiszen a bevándorlás ügye mellett ott a családok csökkenő száma, az öregedő brit társadalom és sorolhatnánk. A toryk kommu-nikációjában a bevándorlás is egy ehhez hasonlóan tág, a társadalmi kohéziót megcélzó logikában jelenik meg. A téma azonban rettentő nehéz: bár keveset beszélnek róla, Britannia bevándorlóinak kéthar-mada már

rendelkezik brit útlevelel vagy EU-állampolgár-sággal. A szabályozás

szigorítása, a politikai cselekvés csupán a maradék egyharmadot érintheti.

Lapszél: nekünk magyaroknak még nyitva áll a rasszizmus nélküli magyar bevándorlás útja, de már nem sokáig. A környező országok magyar polgárai egyre nagyobb számban hagyják majd el lakóhelyüket, de várhatóan nem a gyengélkedő anyaországba, hanem Nyugat-Európába mennek majd el.

Balti blues

Baltic blues

The Economist, Oct 20th 2007

Szeszélyes vizeken hajóznak Európa leggyorsabban növekvő gazdaságai. Lettország, Litvánia és Észtország egyaránt kiegyensúlyozottan teljesít – papíron. Elemzők szerint mégis a balti régió lehet Kelet-Európa Achilles-ina: a GDP-arányos növekedésen túl számos mutató vészjósló képet fest a balti valóságról. A legveszélyesebb szituációban Lettország találhatja magát: a nemzeti valuta elérték-telenedése rekordokat dönt – szeptemberben az infláció éves összehasonlításban a 11,4 %-ot is elérte. A költségvetési hiány ezzel egyidejűleg a GDP egyötödén áll. A banki kölcsönfelvétel dinamikusán bővül, ami közvetetten hozzájárul az ingatlanpiacon kialakult buborékhoz. Mindez egyenként is, de együtt különösen nagymértékben rontja a versenyképességet.

A lettországi problémák oka a monetáris politika eszközeinek

gyengesége. A bankrendszer többségében külföldi tulajdonosok kezében van – teljes a kiszolgál-tatottság. Az erős infláció lehetlenné teszi az alapkamat emelését. A hiteleiket visszafogó bankok helyett más pénzintézetek veszik át a lakossági költségek finanszírozását. A szituáció a középosztályt érinti a legérzékenyebben: jól képzett, aktív korú lett munkavállalók ezrei próbálnak szerencsét egyre több nyugat-európai országban, és ezzel a versenyképesség nominális mérőszámait egy gyengélkedő munkaerő-piac könnyedén felülírhatja. Azok a kelet-európai piacok, ahol a hitelezés a nyugati pénzügyi befektetőknek sokáig álműzlet volt, ma már egyre kockázatosabb vállalkozás.

Lapszél: az új EU tagok körében várható gazdasági bajok nagy valószínűséggel a balti államoknál kezdődnek majd. Bár itt a legkisebb az adósságállomány, de ez nem előny a túlfűtött gazdaság esetén, mert eladósodással nem lehet letörni az inflációt, vagy mérsékelni a növekedést.

Közgazdaság

Sokterápia

Shock treatment

The Economist, November 17th 2007

Miért szívtá fel eddig elég jól a magas kőolaj árakat a gazdaság, és miért nem megy ez így tovább?

Az elmúlt évtizedek két legnagyobb globális recesszióját mindig az olajárak hirtelen és nagymértékű emelkedése előzte meg: ez történt 1973-ban és 1979-ben. Mindkét esetben az OPEC csökkentette a kitermelést, ami hirtelen és jelentős változást okozott a gazdasági körülmények-ben: ez a gazdasági sokk tankönyvi esete.

A magasabb olajárak pont úgy működnek, mint az adóemelések. A termelők költségei megemelkednek, és ha nem képesek áraikban érvényesíteni a magasabb költségeket, akkor veszteségessé válnak. A fogyasztók is többet fizetnek, ezért más vásárlásaikat csökken-tik, ha emelik a béreket, akkor munkahelyek szűnnek meg.

Még abban az esetben is, ha az olajtermelők többlet-jövedelmüket a kőolajat vásárlók termékeire költik, a globális kereslet nem változik, a globális jövedelem szerkezetben végbemenő hirtelen fordulat destabilizál.

Most valami változik. A mai olajárak sokáig elképzelhetetlenek voltak. Hat évvel ezelőtt, amikor 20 dollár volt egy hordó olaj, a mai árak mély recessziót jósoltak volna. Ez mégsem következett be eddig, aminek három oka van: a gazdaságok kevésbé függenek az olajtól, rugalmasabbak, és a jegy-bankok jobb helyzetben vannak az infláció kordában tartása terén.

Az olaj különlegességét „sűrűsége” és szállíthatósága adja, ezért nem könnyen helyettesíthető.

A fejlett gazdaságok azonban jó eredményeket értek el az energia hatékonyság növelésében: egység-nyi GDP előállításához ma fele annyi kőolajat használnak, mint az 1970-es években.

Ezért bár az árak ma reál-értéken már elérték az 1970-es év-tized árait, hatásuk sokkal kisebb.

A gazdaság is rugalmasabb, például a szakszervezeti hatalom sokkal kisebb, ezért a bérnyomás is gyengébb. A gazdaság is jobban hozzászokott a kőolajárak változásához.

A probléma azonban ma az, hogy a világ legnagyobb fogyasztója, tehát az USA számára különösen rosszkor jön az újabb olajsokk. Esnek a házárok, szigorodik a hitelfelvétel, nő a munkanélküliség, és akkor még jön a magasabb kőolajár. A korábbi

olajsokkokat az USA a fogyasztási hitelek növekedésével és a kereskedelmi mérleg magasabb hiányával szívta fel, ami egyre sebezhetőbbé tette Amerikát. Ma ismét fennáll a probléma: baj lehet az egyidejű gazdasági sokkokból.

Lapszél: az USA már nagyjából egy évtizede tol maga előtt egy jó kis válságot, eddig okos és ügyes eszközökkel képes volt megakadályozni annak kitörését. Ennek azonban nagy ára van: költségvetési és külkereskedelmi hiány, eladósodás és fizetési mérleg hiány, a dollár gyengülése és az amerikai gazdaság globális tévesztése. Az amerikai gazdaságpolitika nem képes kezelni a bajok gyökerét: az amerikai versenyképesség romlását a termékek globális versenyében. Amerika gyorsan áll át a szolgáltatásokra, de ez csak stagnáló életszínvonalra és nagymértékű eladósodásra elegendő, mert Ázsia átveszi a termelést: az átmenetnek ára van.

Az ellenzék megnyerése

Buying off the opposition

The Economist, November 10th 2007

Amerikában az emberek egyre jobban kételkednek a külkereskedelem előnyeiben: 78 %-ról 59 %-ra csökkent 2002 óta a kereskedelem jótékony hatásaiban bizakodók aránya. Ez a legalacsonyabb arány a felmérésben szereplő 47 ország közül. Mindkét párt részéről próbálják meggyőzni az amerikaiakat a külkereskedelem előnyeiről és a bezárkózás hátrányairól. A mai probléma gyökere ott van, hogy az amerikaiak a globalizációt teszik felelőssé azért, hogy nem nő életszínvonaluk. Ezért szeretnék adócsökkentésekkel, és a gazdagokra kirótt sarcokkal emelni az átlag

amerikai jövedelmét, hogy kedvezőbben vélekedjenek a globalizációról, így akarják kivásárolni az ellenérzőket. A probléma ott van, hogy nem tudjuk, hogy a stagnáló amerikai életszínvonal és a globalizáció között valóban van-e összefüggés, és az sem világos, hogy, ha több jövedelmet kap az átlagos amerikai háztartás, akkor csökkennek-e az ellenérzései.

Ennél ígéretesebb az a javaslat, amely a munkanélküliséget kezelné. 1962 óta kap a munkáját a nemzetközi verseny miatt elve-szító amerikai munkás magasabb munkanélküliségi juttatást és extra oktatási támogatást, amit sokan bíráltnak, az alap amúgy is

igen kicsi: 1 Mrd dollár. Célzott átképzési programokat javasolnak mások, de felmerült ismét a munkabér biztosítási rendszer bevezetése is.

A probléma az, hogy a politika aligha fogadja majd el ezeket a

szakértői javaslatokat. A két nagy párt együttműködésére lenne szükség abban, hogy meggyőzzék az átlag amerikaiit a nyílt gazdaság és a külkereskedelem előnyeiről.

Lapszél: van valami abszurd, ám mélyen igazságos abban, hogy annál jelentkezik a globalizációs visszahatás, aki elindította azt. Amerika óriásit nyert a globalizációval politikai és pénzügyi téren, az első három évtizedben - az 1970-es évektől nagyjából az ezredfordulóig - gazdaságilag is nyert, ezt követően azonban már jelentkezik a visszahatás. Amerika korábbi gazdasági vezető helyét aligha őrizheti meg ezzel a stratégiával, de megőrizheti pénzügyi és politikai hegemoniáját. Előbbit a dollár mélyrepülése ellenére, utóbbit az iraki háború ellenére. Talán nem is volt ennél jobb kártyája: nem lehet mindenben elsőnek lenni egy globális korban.

Intelligens rajzok

Intelligent design

The Economist, October 20th 2007

Az ideai közgazdasági Nobel díjat egy furcsa elméletért ítélték oda. Lényege, hogy választ keres a közgazdaság egyik legnagyobb kihívására: hogyan szervezzük meg a gazdaságot, hogy miközben mindenki saját érdekét követi, az eredmény mégis mindenki számára jó lesz?

Az elmélet, a „mechanizmus tervezés” az intézmények, és játékszabályok tervezésével foglalkozik, ezek jelentik a „mechanizmust”. Az elmélet széleskörűen alkalmazható a vállalati felsővezetők fizetésének meghatározásától az aukciókon át a választásokig. A három díjazott - Leonid Hurwicz, Eric Maskin és Roger Myerson - közül Hurwicz már 90 éves, a legidősebb díjazott a Nobel díj

történetében, és fő művét 55 évesen publikálta: lám, nem csak fiatalon lehet valaki innovatív.

Az elmélet a piac „láthatatlan kezének” ad segítséget, mert azzal foglalkozik, hogy aszimmetrikus információs helyzetben - amikor a vevő nem tudja, hogy az eladó mennyiért adná neki el áruját - tehát, amikor az egyik többet tud a másiknál, mi is a teendő. Ez a helyzet sokszor előfordul: a kereskedelemben, a fizetések megállapításánál, a választási ígéreteknél. Közös bennük, hogy nem tudjuk, elég-e amit kínálunk, ezért megszerezzük-e amit akarunk, vagy éppen nem kínálunk-e sokkal többet, mint amennyit kellene, és ezzel pazaroljuk erőforrásainkat. Hurwicz

akkor mélyedt el a közgazdaságban, amikor javában folyt a vita a központi tervezés és a piaci önszabályozás hívei között. Bár egyetért Hayek nézeteivel, miszerint a központi tervezés gyengéje, hogy nem épülhet teljes informáltságra, de két dolgot tesz hozzá: a piac sem építhet erre, és a központi tervezés azért is gyenge, mert az emberek nem eléggé motiváltak arra, hogy megosszák az állammal a náluk rendelkezésre álló információt. Azt a folyamatot kereste, amikor mindenki saját érdekét követi, mégis motivált arra, hogy átadja a nála lévő

információt a másoknak: legyen az vevő, állam, munkáltató, vagy választó. Ez persze ellentmondásba kerülhet a közgazdaság talán leghíresebb tételével, a Pareto hatékonysági elvvel, ami kimondja, hogy senki nem járhat jobban anélkül, hogy valaki más rosszabbul ne járna. Ha tehát valaki jobban jár, ha visszatartja az információt, vagy ha hazudik, akkor ezen Pareto tétele szerint nem lehet segíteni. Hurwicz szerint azonban vannak olyan megoldások, amelyek oldják ezt az ellentmondást.

Lapszél: különös dolgok történnek a közgazdaságban. A globális piac diadalútján sorra kapnak Nobel díjat olyan elméletekért, amelyek a piac tökéletlenségével foglalkoznak, és keresik azokat a módszereket, amelyekkel javítani lehet a piaci folyamatokon. Mára lényegében minden komolyan vehető közgazdász elismeri, hogy a piac nem önszabályozó, nem tökéletes, a „láthatatlan kéz” nem vezet mindig hatékony gazdasági eredményekhez. Stieglitz is ezért kapott Nobel díjat, mert bizonyította, hogy a piacon nincs tökéletes információs helyzet, Hurwicz és a többiek is azzal foglalkoznak, hogyan lehet ezen ösztönzőkkel javítani: de tökéletes megoldás a tökéletlen piacra még nem született. Jobban tennénk tehát mi magyarok is, ha óvatosan bánnánk a piac mítoszával.

MŰHELY

Isten nevében

In God's name

The Economist, Nov 3rd 2007

Talán meglepő, de a vallás hasonlóan jelentős szerepet játszik majd a 21. század politikájában, mint bármikor korábban. Azokban az országokban, melyek stratégiai fontossága a következő évtizedekben nő majd, a vallási élet mindenhol fontos hangsúlyt kap. Nigériában, ahol muszlimok és keresztények élnek egymás mellett, az emberek továbbra is a vallás alapján határozzák meg magukat. Az ország iszlamista többségű északi régiójának központja, Kano város néhány éve iszlám törvénykezést vezetett be, helyi hatállyal. A déli vidékek keresztény többségét és a muszlim területeket elválasztó országút mentén templomok és mecsetek versenyeznek egymással számban, színben, magasságban. A működő államok erős vallási csoportjainak nem elég a belső hatalom megszerzése sem: szoros kapcsolatot alakítanak ki más országok rokon entitásaival, mint a nigériai muszlimok az iraki szunnitákkal. Így váltható a vallási együvé tartozás komoly politikai

befolyássá, akár egy háború sújtotta övezetben is.

Hogy egészen konkrétak legyünk: ma valószínűleg amerikai és brit katonák sem halnának meg Irakban, ha 2001 szeptemberében 19 muszlim nem dönt úgy, hogy Allah nevében megtámadja az Egyesült Államokat. De beszélhet-nénk Amerika előző nemzetközi beavatkozásáról is, amikor viszont az USA hadserege éppen muszlimokat védett meg Boszniában és Koszovóban az ortodox szerbektől és a katolikus horvátoktól. Összességében általánossá válhatnak azok a nemzetközi konfliktusok, ahol egyik vagy épp mind a két oldal deklarálja, hogy Isten az ő oldalán áll. Ezt tapasztaljuk a palesztin-kérdésben szint úgy, mint Irán és az Egyesült Államok közötti feszültség esetében, Mianmarban a buddhista felkelők részéről, Sri Lankán és a világ számos más szegletében. Törökországban a világi és az iszlám állam hívei szegülnek egymásnak az ország vezetéséért. A tendencia ugyanakkor nem csupán konfliktus esetén, de

békeidőben is érezhető: a vallás nem csupán a harmadik világban, de a nyugati féltekén is visszatér a politikai közélet tereibe. Elég csupán az amerikai keresztény jobboldalra, vagy a katolikus lengyel konzerva-tívokra gondolnunk.

Megdőlni látszik az a 20. századi várakozás, mely szerint a modernitás elhozza a tudomány, a tanulás és a demokrácia szent-háromságát a vallással szemben. Darwin, Marx vagy Freud tanaiból nem jött létre vitathatatlan világgép. 1900 óta a Föld négy nagy világvallásához - kereszténység, iszlám, buddhizmus és hinduizmus - tartozó hívek száma 67%-ról 73 %-ra nőtt a kisebb vallások és az ateisták kárára. Az Egyesült Államokban 1984-ben még mindössze 4 valláskutató intézet működött – ma már több mint 200 ilyen akad. Eközben a liberálisok szerint a jövő konfliktusa nem is civilizációk, mint inkább a babonák és a modernitás között zajlik majd. Ennek megtapasztalását látják ugyanis abban a folyamatban, ahogy a vallásos emberek egyre magabiztosabban vállalják fel hitükön alapuló véleményüket, nem csupán közéleti, de akár üzleti kérdésekben is.

Vezető történészek, mint például a Yale Egyetem professzora, John Lewis Gaddis szerint a vallás közéleti

szerepének újraértékelése az 1970-es évekre datálható, amikor is elfogyott a levegő a különböző „izmusok” körül, és az emberek (régi) új alternatívát kívántak. Nem véletlen, hogy Amerikában már 1976-ban megválasztották az ország első újjászületett keresztény elnökét, Jimmy Cartert. Egy-egy vallás ébredése ugyanakkor automatikusan erősíti a többi is: az iszlám fundamentalizmus megjelenése együtt járt a radikális judaizmus, vagy a hinduizmus megjelenésével. És persze ott a globalizáció: egyrészt van mit vitatni, elutasítani, másrészt lehetőség akad új, nemzetközi közönségszervező eszközök, mint az internet használata. Melyek a fő kihívások a politika számára? A külpolitika máris komoly kérdésekkel néz szembe: a klasszikus reálpolitika területe sosem tudta kezelni az irracionális, emóciók alapuló gondolkodást. A politikai ideológiák is összezavarodnak: ma már a szabadságjogokban jártas liberálisok próbálják elérni a vallási jelképek viselésének, vagy a kreacionizmus tanításának betiltását. Akárhogy is, amerre nézünk, vallási konfliktusokat látunk. Egyre többen gondolkodnak úgy, hogy egyedül ők tudják a „nagy válaszokat” – ez pedig, paradox

módon, minden korábbinál nagyobb kérdéseket vet fel.

Lapszél: a globális vallási reneszánsz csak egyik tünete annak, ami ma történik a világban. Robbant, éppen szintén a 70-es években, az energiahordozók ára, 2001-től ismét: hat év alatt ötszörösére nőtt a kőolaj ára. Robbant az elmúlt három évben a gabona ára, majd követi a többi élelmiszer. Mi is történik pontosan? Robban a hit, az élelem, az energia, majd a víz, a levegő, és az élő környezet: a világ visszatérőben van egy olyan ősi civilizációs mintához, amikor az alapvető dolgok voltak az alapvető dolgok. Back to the basics!

Új vallásháborúk

The new wars on religion
The Economist, Nov 3rd 2007

„A hit konfliktus” – fogalmazott egy beszédében Oliver Cromwell. Ez még akkor is igaz lehet, ha a konfliktus nem feltétlenül egyenlő a háborúval. A kérdés napjainkban – hosszú idő után – ismét kulcs-jelentőségű: a vallás ma is *casus belli*, az egymással szemben álló érdekérvényesítő felek érvelésének fontos része. Oszama Bin Laden az iszlám elleni összeesküvés rémképét használja szimpatizán-sainak megszervezésére, ahogy a világ vallási alapállásból történő értelmezése nem áll távol a Bush-adminisztráció több vezetőjétől sem. A muszlimok ma Kasmírtól Csecsenföldön át Hollandiáig úgy érzik, hogy egységfrontban kell védelmeznük hitüket. Azonban az iszlámon belül is szakadás bonta-kozik ki: a 16. századi keresztény szétválásához hasonló jelenséget tapasztalunk a sííták és a szunniták esetében.

Korántsem olyan egyértelmű azonban, hogy a vallási kontextus újjáéledése több békét, vagy több háborút hoz-e. A 20. század, mind közül a legszekulárisabb, egyben a legvéresebb is volt az emberiség történelmében. Az elmúlt évszázad totalitárius ideológiái, a náciizmus és a kommunizmus egyaránt bőszen tagadták az isteni fennhatóságot, de szekuláris környezetben zajlott a kambodzsai mészárlás is. A nemzeti hadseregek már régen nem vallási jelszavak alatt harcolnak.

Ha így vesszük, a vallás szerepét tekintve ma sokkal jobb a helyzet: egyetlen fontos politikai vezető sem ad már parancsot emberek kiirtására a hitük miatt. A pápa tavalyi ragensburg-i beszédében egyszerre kritizálta az iszlám fundamentalizmust és az iraki háborút. Sistani ajatollah, a világ legfontosabb síita vallási vezetője is

rendszeresen szorgalmazza az iraki megbékélés fontosságát. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a vallás nem lehet része politikai konfliktusnak - mint ahogy azt Mianmárban, Izraelben vagy Sri Lankán látjuk -, azonban minden egyházi vezető fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy az általa képviselt vallásnak békés az üzenete. Ahol a demokratikus fejlődés erre keretet biztosít, ott a vallásos erők képesek átlátható, beszámítható pártokban folytatni tevékenységüket.

A vallási háborúk ma összességében kevésbé jellemzőek és kevésbé véresek, mint korábban a történelemben, ugyanakkor a vallás és a politika kapcsolata, a kettő egymásra kifejtett befolyása sok helyütt tisztázatlan maradt. Ennek eredményeként máig nem tudjuk definiálni, milyen politikai irányt jelent, ha a világ vezető államaiban és szervezeteiben meghatározó szerepet kap a hit. Nem egyértelmű: jó-e vagy sem; kinek jó és kinek nem.

Lapszél: vallási színezetű háborúk és törzsi színezetű vallásháborúk lépnek fel, de mögöttük –mint a 17. században- nagyhatalmi érdekek és játékok húzódnak meg.

Áthidalni a megosztottságot

Bridging the divide

The Economist, Nov 3rd 2007

Napjaink Indiája a vallásos politika eredményeinek lakmusz-papírja. A világ talán legvallásosabb országa, több nagy vallás - a buddhizmus vagy épp a hinduizmus - szülőhelye a dinamikus modernizáció közepette is megőrizte a hit meghatározó közösségi szerepét. India ma is több párhuzamos vallási konfliktus színhelye: egy külső feszültsége Pakisztánnal szemben, egy belső a hindu többség és a muszlim kisebbség között, és persze a véget nem érő viták a vallás politikai jelentőségéről. A Kasmír területéért folytatott harc Pakisztán és India között mára csak azért juthatott nyugvópontra, mert mindkét fél rendelkezik nukleáris fegyverekkel, a hinduk és muszlimok közötti viták pedig azért csendesednek, mert előbbieknél elegendő többségben vannak utóbbiakkal szemben ahhoz, hogy akarataiknak bármilyen kérdésben érvényt szerezzenek.

Az indiai alkotmány születésekor nagy vita volt arról, hogy szüksége van-e a vallási kisebbségeknek törvényi

jogvédelemre, vagy elegendő, ha a „szocialista, szekuláris, szuverén és demokrati-kus köztársaságot” emelik ki, ugyanakkor hangsúlyozzák „a pluralizmust, mint a demokrácia alapkövét és a vallási toleranciát, mint a szekularizmus feltételét”. Utóbbi megoldás mellett döntöttek, és sokáig valóban nem akadt probléma a sokszínűséggel. A hindu többség azonban egy idő után úgy értékelte, hogy a „szekularizmus” szó a gyakorlatban a muszlim kisebbség aktív állami pártfogásának kódja. Egyes hindu politikai irányzatok, mint a Hindutva, éppen ezért az ország hitéletének újraélesztését, a hinduk összefogását tűzték ki célul. Ennek érdekében a hindu tanokat nem-vallási üzenetekbe is átültették: számos tanítást gyakorlati, akár gazdasági okokra hivatkozva emeltek programjukba. Az indiai jobboldal az amerikai vallásos konzervatívokra tekint: a hit közösség-szervező erejéből fakadó öntudatot tartja az érdekeit érvényesíteni képes új India titkának.

Lapszél: ha korunk legközelebbi rokona a 17. század, akkor - a nem is olyan véres és végtelen formában - a vallásháborúk megismétlődésétől tarthatunk, teljes joggal.